

Podhradí a výstava 1902

Jitka Vandrovcová a Lenka Vandrovcová

Do táboorského Podhradí se Sobotníci vrátili po deseti letech. Tehdejší výpravu pod názvem „Od dřevěných pavilonů k luxusním vilám“ provedli 17. března 2012 Stanislav Zita a Klára Smolíková. Kvůli panujícím tropickým teplotám jsme se rozhodly věnovat tuto sobotní výpravu hlavně výstavě v roce 1902 a zástavbě, které se ve čtvrti Podhradí v době konání výstavby nacházela.

Pozemky v Podhradí vlastnilo několik majitelů: město Tábor, mlynáři Veselý, Brdlík a Mareda. Kromě katolického a židovského hřbitova se zde nacházely převážně louky a pole. Celý prostor protínala hluboká úvozová cesta, dnešní Bechyňská ulice, která byla roku 1884 zasypana a nově upravena.¹ Theodor Brdlík, asi největší pozemkový majitel v této čtvrti (cca 9 ha), zažádal správu města o povolení, aby mohl rozdělit své pozemky na stavební parcely. Zastupitelé i radní mlynáři Brdlíkovi vyhověli, takže výstavbě reprezentativní táboorské čtvrti nestálo nic v cestě. Stavebníci se měli řídit několika pravidly. „Především výslovně se připomíná, že na pozemcích, které k rozdělení ve stavební místa se projektují, stavěti se budou pravidlem jen rodinné domy a doporučuje se, aby stavěny byly pravidlem v zahradách, pravidlem jednopatrové a pravidlem s průhlednými ploty do ulice.“²

Dnešní táboorská čtvrť Podhradí získala svůj oficiální název až v roce 1923. Do té doby se jí říkalo Brdlíkov, podle mlynáře Theodora Brdlíka, nebo jednoduše vilová čtvrť podle zástavby či Letohrady. Dlouhou dobu nesly téměř všechny stavby v této čtvrti adresu Za Bechyňskou branou. V době výstavy 1902 se zde nacházely ještě úvozová cesta k Pajedlům (dnešní Korandova) a Na Prádle (dnešní Pintova). K oficiálnímu pojmenování 11 ulic v Podhradí došlo až v roce 1925.

Nejstarší zástavbu v Podhradí zastupují mlýny na Lužnici a Tismenickém potoce a někdejší zájezdní hostince Pajedla a Bečvárna. V době výstavy 1902 tu stála menší kolonie dělnických domků, Novákova vila a vila Maria.

Kolonii sedmi dělnických domků postavil bývalý městský stavitel Matěj Procházka na svých pozemcích, které patřily k tzv. Mošovské usedlosti (Bechyňská 399). Domy č. p. 643–649 v dnešní Korandově ulici Procházka postavil v letech 1896–1897, hned poté, co mu obec povolila rozdělit pozemky na stavební parcely. Tyto přízemní domy nebyly dlouhou dobu počítány ke čtvrti Podhradí. Nevyhovovaly konceptu výstavby ve vilové čtvrti a zároveň se rozkládaly podél úvozové cesty směřující k hostinci Pajedla pod starým křesťanským a židovským hřbitovem, v podstatě mimo hlavní pozemky Podhradí.

Skutečně první stavbou na území vilové čtvrti Podhradí se stala Novákova vila (Příběnická 695) známá spíše jako Černý leknín. Tu si na „penzi“ postavil táboorský rodák, architekt a stavitel František Novák (1848–1903). František Novák působil celý svůj profesní

¹ Pavel AUGUSTA – Hana KLÍNKOVÁ, *Tábor. Kniha o městě*, Praha 2001, s. 52.

² Státní okresní archiv Tábor, fond Archiv města Tábor, inv. č. 1343, karton 321, fol. 203.

život v Uhrách, hlavně v Budapešti, kde vyprojektoval na 100 různých objektů (např. Athenaeum). Vilu v rodném Táboře si rovněž sám vyprojektoval, ale na stavbu, kterou vedl v letech 1897–1898 tábořský stavitel František Klier, dohlížel Novákův starší bratr Václav, který v Táboře pracoval jako berní kontrolor a ve vile žil se svou manželkou. Novákova vila upoutá pohled chodců svou podobou zámku ve stylu severské renesance. „*V duchu stylového eklekticismu ze sklonku 19. století se zde však renesanční styl pojí s gotickým, na který upomíná zejména pevnostní tvar věží na nárožích.*“³ Novákova vila má celkem šest podlaží, které jsou patrné ze severozápadu ze zahrady, která byla původně parkově terasovitě upravena. Vilu zdědilo jediné dítě architekta Františka Nováka, dcera Marie, která se provdala za Emanuela Maršíka, důstojníka c. k. armády a zdatného hudebníka, který složil např. operu Černý leknín. V roce 1952 byla vila zestátněna rodině dcery manželů Maršíkových, Jarmile Krulišové. Ve vile se nejprve usadila školka a pionýři, poté Okresní vojenská správa. Roku 1992 rodina Krulišova vilu zrestituovala a předělala na penzion Černý leknín a galerii. Naneštěstí Krulišovi museli vilu roku 1994 prodat manželům Jarošovům, kteří ji v nedávné době prodali společnosti 4Leaders s. r. o.

Téměř v sousedství Novákovy vily si vilu dle svého projektu postavil sám mlynář Theodor Brdlík (1853–1916). Na výzdobu fasády si Brdlík přizval Františka Bílka, jehož práce „*se vyznačuje odvážně taženými křivkami a patří tak k nemnoha ukázkám vlivu bruselsko-pařížského secesního stylu Art Nouveau na ranou českou modernu. Zároveň stojí vila v Táboře na pomezí symbolismu. Místo rostlinné výzdoby, typické pro ranou modernu a secesi, zde Bílek v barevně odlišených omítkách použil stylizovaný, patrně apotropaický motiv vosí hlavy, který se objevuje na štítech vily a zajímavě tak přetváří tvarosloví jihočeské lidové architektury. Dvojici oken v uličním průčelí Bílek vsadil do kruhu, jak to též bylo pro secesi typické, orámování jiných oken se podobá klíčové dírci.*“⁴ Stejně jako Novákova vila je i Brdlíkova vila Maria postavena terasovitě na svažité parcele. Vila Maria, pojmenovaná patrně po Brdlíkově matce Marii rozené Šullerové, je třípodlažní. Nacházely se zde dva až tři byty. Ani u této vily se nedochovala původní podoba zahrady. Rodina Brdlíkova vilu prodala lékárníkovi Václavovi Skalákovi a jeho ženě Marii. Po nich vilu vlastnili manželé Karel a Marie Prunerovi. V roce 1997 vilu koupila rodina Jarošova od rodiny bývalé starostky Hany Randové. Jarošovi sice vilu opravili, ale nebydlí v ní. Vila Maria je od roku 2007 kulturní památkou.

Jihočeská hospodářsko-průmyslová a národopisná výstava v Táboře 1902

Výstava se konala v dnešní městské čtvrti Podhradí od 3. do 31. srpna 1902, prodloužena do 9. září 1902. Další výstavní prostory se nacházely ve školních budovách: dívčí školy, chlapecké školy a c. k. gymnázia. Ve školních budovách probíhala i školská výstava, kde byly vystaveny slohové písemné práce, početní práce, předpisy z krasopisu, výkresy a ženské ruční práce ze všech obecných a měšťanských škol školního okresu tábořského – soudní okresy Tábor, Soběslav a Ml. Vožice, městský sirotčinec a opatrovna – vyřezávané práce

³ Eva ERBANOVÁ – Milan ŠILHAN – Rostislav ŠVÁCHA, Slavné vily Jihočeského kraje, České Budějovice 2007, s. 37.

⁴ Tamtéž, s. 59–60.

chlapců a ruční práce dívek, práce pěstounek, práce učitelů, na výstavě se představily ještě průmyslové školy pokračovací a školy odborné, dále spolky, nakladatelství a knihkupectví.

Oficiální otevření se odehrálo v neděli 3. srpna 1902 po 10. hodině za přítomnosti mnoha hostů zastupujících korporace, státní úřady, obecní a městské samosprávy, školy apod. Jmenovitě můžeme zmínit Dr. Bedřicha prince ze Schwarzenbergu, poslance Říšské rady a českého zemského sněmu (orlická sekundogenitura, okresní starosta v Milevsku) a předseda chystaného sjezdu českých zemědělců, který byl plánován jako součást výstavy ve dnech 15.–18. srpna (protektor sjezdu českých učitelů zemědělských škol ve dnech 30. a 31. srpna 1902), dr. Bedřich hrabě Deym na Nemyšli vystavoval v lesnickém pavilonu, Artuš hrabě Aichelburg na Neustupově vystavoval rovněž v lesnickém pavilonu, svobodní pánové Nádherní z Borutína – JUDr. Ervín na Chotovinách, Konstantin na Adersbachu a Otmar na Jistebnici – všichni tři vystavovali v lesnickém a dalších pavilonech, zemští a říšští poslanci Alfons Šťastný, Josef Brdlík, JUDr. Hynek Lang, inspektor hospodářských škol dr. František Sitenský, nakladatel Jan Otto ad. Slavnostnímu zahájení předcházela průvod pořadatelů a hostů v čele s členy pěveckého sboru Hlahol. Průvod směřoval od radnice na výstaviště. Členové Hlaholu obsadili hudební pavilon a celou akci doprovodili svým zpěvem. Za výstavní výbor promluvil předseda Jan Setunský, který poděkoval organizátorům, vystavovatelům, mecenášům, zemskému výboru, obchodním a průmyslovým komorám, obcím a okresům. Příprava výstavy trvala dva roky. Na závěr vyzval Jan Setunský starostu Kotrbelce, aby zahájil výstavu.

Protektorát nad výstavou převzalo zastupitelstvo města Tábora. Výkonný výbor výstavy byl složen z čestného předsednictva a členů výkonného výboru. V čestném předsednictvu usedli Jan hrabě z Harrachu (čestný předseda, na výstavě byl 15. srpna), majitel želečského velkostatku, Adolf Josef kníže ze Schwarzenbergu, majitel chýnovského velkostatku, Dr. Bedřich princ ze Schwarzenbergu, majitel velkostatku Tochovice, Dr. Alois Kotrbelec, starosta města Tábora. V čele výkonného výboru stanul jako předseda Jan Setunský. Prvním místopředsedou byl Jakub Zeis a druhým náměstkem stavitel František Martínek, pokladníkem Karel Krch, jednateli JUDr. Josef Kos a Alexandr Kamberský. Jako členové výkonného výboru figurovali mlynáři Theodor Brdlík a Antonín Ctibor, Bedřich hrabě Deym, majitel velkostatku v Nemyšli, obchodník Alois Freund, stavitelé František Josef Ješ a Vincenc Tiebl, JUDr. Ervín Nádherný svobodný pán z Borutína, majitel velkostatku Chotoviny, redaktori Ludvík Frank a Antonín Kalina, učitelé a profesori Jan Růžička, Jan Šulc, Jakub Veger, Josef Vycpálek a Antonín Winkler, řemeslníci Gustav Pekárek, barvíř kůží, Bedřich Svatoš, kotlář, Karel Tvrzník, koželuh ad.

Náplň výstavy měla sloužit zejména k povzbuzení zemědělských a průmyslových odvětví a jejich osvětě. Výstaviště poskytovalo nekryté prostory, polokryté místnosti, zemědělský pavilon, technologický pavilon, lihovarnický pavilon, průmyslový palác a lesnický pavilon. Výstava byla rozdělena do pěti skupin:

I. Skupina: **Zemědělství**

A Zvířectvo

B Plodiny a výrobky zemědělské

C Hospodářské stroje, potřeby a pomůcky

D Vědecké práce a pomůcky

II. Skupina: **Průmysl**

A Skupina průmyslová a živnostenská

B Oddělení technologické

III. Skupina: A **Národopis**

B Výstava umělecká

IV. Skupina: **Školství**

V. Skupina: **Veřejné zdravotnictví**

Výstavní „velkorestauraci“ Na Bečvárně zřízenou ve druhém oddělení výstavy, používanou ke sjezdům a součást hospodářské výstavy, provozoval známý pražský restaurátér K. Šindelář. V restauraci se nacházela jídelna, prostorné místnosti pro velké návštěvy, veranda a zahrada a to vše elektricky osvětleno. Na Besedě se čepovalo tábořské a plzeňské pivo. Součástí jídelničky byly tábořské ryby a rybí polévka.

„Elektrické provizorní osvětlení po čas krajinské výstavy královského krajského města Tábora“, projektoval a do provozu uvedl Elektrotechnický závod Františka Křížíka Praha-Karlín 8. března 1902. Osvětlení města bylo vedeno od nádraží přes Nádražní třídu (dnes 9. května), Husovo náměstí (dnes náměstí Františka Křížíka), Palackého třídu, Pražskou ulici, po jižní straně Hlavního náměstí (dnes Žižkovo náměstí), Klokotskou ulici až za Bechyňskou bránou přibližně proti vchodu na bývalý hřbitov. Elektrický proud byl veden z Brdlíkova mlýna (Pintova 389) přes pozemky Theodora Brdlíka (dnes vilová čtvrť). Město i výstava byly osvětleny 20 obloukovými lampami, které svítily od soumraku do 12 hodin v noci.⁵

Pavilon zemědělství se nacházel vlevo od vstupu. V jeho prostorách se prezentovalo celkem 84 vystavovatelů. Tábořská hospodářská škola vystavovala kolekci ječmenů, len, mák, oves a plán na stavbu parní mlékárny. Poslanec Alfons Šťastný z Padařova představil meliorační a komasační (sclovací, slučovací) plány svých pozemků. Tábořští i ostatní mlynáři vystavovali mlynářské výrobky, Theodor Brdlík předváděl názorně celý proces mletí. Dr. Ervín Nádherný a jeho velkostatek zastoupil model zámecké zahrady a parku, fotografie zámku a parku, a rodinný erb vytvořený ze slaměnek. Výrobní sladovna Rudolf a Wodička ukázala všechny tři druhy vyráběného sladu – plzeňský, vídeňský a mnichovský, řezy zrn, dvě láhve s plzeňským a mnichovským sladem ve stavu, jak přicházel z hvozdu (neodklíčený s květem), prostřednictvím osmi láhví znázorněn postup klíčení sladu (proces probíhající ve sladovně) ad.

Lesnický pavilon byl umístěn v dolní části výstaviště pod pavilonem průmyslu směrem na Klokoty. V pavilonu bylo prezentováno lesnictví, lovectví a rybníkářství. Vzhled pavilonu připomínal moderní, vzdušnou vilu. Stavbu pavilonu provedl tesařský mistr Antonín Říha z Radenína. Hrabě Aichelburg vystavoval svoji bohatou sbírku vodního a lesního ptactva.

⁵ Státní okresní archiv Tábor, fond Archv města Tábora, inv. č. 1246, karton 140, rok 1902, fol. 19–20.

Město Tábor prezentovalo své lesní hospodářství plány revírů s mapami, lesní sazenice, kolekci užitkového dříví, měřičské nástroje. Hrabě Harrach vystavil malý vor, neboť tu ukazoval dopravu dříví po vodě. Hrabě Buquoy na Nových Hradech a JUDr. Bedřich hrabě Deym představili v pavilonu sbírky parůžků a parohů a další předměty spojené s lesním hospodářstvím. Svobodní pánové Nádherní z Borutína představili předměty lesního a rybníčního hospodářství ze svých statků. Na výstavě byly k vidění i odborné knihy, optické a rýsovací náčiní, ptačí budky. Pod pavilonem bylo zřízeno velké akvárium, kde byly umístěny různé druhy ryb.

V budově c. k. gymnázia na náměstí Mikuláše z Husi získalo prostor oddělení národopisné, retrospektivní, umělecké, nakladatelské, stavitelství, fotografie, veřejné zdravotnictví, knihaři a dopisnice, probíhala tu i výstava Čechů budějovických. Tuto část výstavy připravovali a instalovali prof. Alexandr Bernard, jeho manželka Terezie, Anna Jehličková manželka městského lékaře, MUDr. Josef Pavlík, učitel Václav Josef Klement Boušek a dámy národopisného odboru. V části věnované stavitelství si mohli návštěvníci prohlédnout model původního vodního stroje (pístového čerpadla) na přečerpání vody z Jordánu do města od strojníka Tomáše Bílého, model jatek masných krámů z počátku 19. století, který vytvořili truhlář Hynek Holub, malíři Karel Pavlík a Jaroslav Filip. Masné krámy vytvořili pánové Pavlík a Filip dle vzpomínek Čenka Bárty a dokumentů uložených v muzeu. Jednalo se o jatka v prostoru dnešní ZŠ Bernarda Bolzana. Své projekty, plány, modely a fotografie budov tu vystavovali táborští stavitelé Vincenc Tiebl, František Josef Ješ, František Martínek a Jan Pravda, který prezentoval plán města Tábora. Paní Jehličková vystavovala v jedné ze skříní kozácké a blatské kroje, které na stěnách doprovodilo sedm fotografií znázorňujících uvedené kroje. „Dámy tyto přistrojila pí. Jehličková do původních rouch a šatů, načež fotografovány a učitelem p. Bouškem dle dodaných oděvů do podrobná vymalovány, při čemž užito zvláštního jeho způsobu kolorování. Dílo to, jedno z nejpěknějších čísel této místnosti, jest majetkem musejním.“⁶ V přízemí gymnaziální budovy proběhla 18. srpna včelařská výstava pod patronací Otty hraběte z Harrachu, majitele želečského panství, který nechal roku 1903 vystavět zámek na Strkově.

Průmyslový pavilon pomyslně rozdělával výstaviště na dvě části. Samotný pavilon se skládal z pravého a levého křídla. Tento výstavní pavilon se těšil velké oblibě návštěvníků, neboť si mohli prohlédnout celkem 165 vystavovatelů, např. první českobudějovická továrna na smaltované plechové zboží vystavovala kolekci smaltovaného nádobí, František Bareš z Košíř kolekci holí, Josef Walenta z Jihlavy sedlářské, řemenářské a brašňářské zboží, Jan Hasman z Vršovic peněženky, tašky na doutníky, kožené tašky, kazety na zlato, Josef Kvarek z Jihlavy nože, zahradnický nůž s nůžkami, Václav Novotný z Tábora výrobce chirurgických nástrojů prezentoval umělou nohu vlastní výroby, Karel Krch z Tábora moderní zařízenou koupelnu, František Chvála z Tábora šicí stroje, velocipedy a zbraně, Emanuel Kroupa z Chrudimi řezbářská a soustružnická dláta, která vyráběl jako jediný řemeslník v Českých zemích i v celém Rakousku. V pavilonu byly vystaveny i dámská a pánská konfekce, obuv ad. Svou expozici tu měl i obranný spolek Národní jednota Pošumavská.

⁶ Tábor, roč. 39, č. 34, 20. 8. 1902, s. 2.

Na výstavu zavítal 18. srpna 1902 maršálek Českého království Jiří Kristián kníže z Lobkowicz. Na nádraží byl přivítán starostou Kotrbelcem, Janem Setunským a okresním hejtmanem Hulou. Odtud směřovala jeho cesta na radnici, kde se přivítal s městskou radou a zastupitelstvem a zástupci okresu. Poté následoval oběd v restauraci Na Bečvárně. Starosta Kotbelec poděkoval knížeti za jeho zásluhy o českou autonomii a aktivitu v řízení schůzí. Po obědě si kníže prohlédl jednotlivé výstavní pavilony a expozici v budově c. k. gymnázia. Odjel večerním rychlíkem do Prahy.

Výstava skončila ve středu 9. září 1902 v 16 hodin, kdy byla slavnostně ukončena a uzavřena. Slavnostního zakončení se zúčastnila městská rada a zastupitelstvo, předsednictvo a výkonný výbor výstavy, pozvaní hosté a mnoho dalších. Výstavu navštívilo téměř 150 tisíc lidí, což byl na takovou výstavu úctyhodný počet. Výstavu hojně navštěvovali vysocí hodnostáři (místodržitel Coudenhove, ministři Call a Dr. Rezek – ministr krajan, maršálek Českého království kníže Jiří Lobkowicz ad.), korporace, spolky, města i obce, různé sjezdy.⁷

⁷ Tábor, roč. 39, č. 32–38, 6. 8.–17. 9. 1902.